
RAKITA ESZTER

„AMERIKA DOLLÁRJA... CSÁBÍTJA NÉPÜNKET ÉVENTE EZRÉVEL A VÉSZES IDEGENBE”¹

A NAGY KIVÁNDORLÁS KÉPE AZ EGER CÍMŰ LAPBAN (1880–1914)

A kiegyezést követő gazdasági fellendülés és az iparosodás természetes következményeként addig soha nem látott munkaerő-vándorlás indult be Magyarországon belül (nagyvárosok, de túlnyomóan Budapest irányába), illetve külföldre, elsősorban az Amerikai Egyesült Államokba. Ahogy a korszakban írták, a kivándorlás „réme (az – R. E.), mely félelmetesebben pusztít a tüdővésznel, koleránál, pestisnél”.² 1880 után kezdett igazán nagy méreteket ölteni, és majdnem másfél évtizeden keresztül töretlenül zajlott. A magyarok Amerikába irányuló özönének csak az első világháború kitörése vetett véget.³ Ezek a kivándorlók nagyrészt pusztán gazdasági okok miatt, az országszerte (különösen a mezőgazdaság területén) egyre nehezedő megélhetés elől menekülve szálltak hajóra, mert vonzották őket az amerikai munkalehetőségekről és magas bérekről szóló híradások vagy pletykák. Ennek eredményeképp a XIX–XX. század fordulójának környékén kivándoroltak kétharmada az Egyesült Államokba emigrált.⁴ Elsődlegesen az volt a céljuk, hogy néhány évi kemény munkával annyi tőkét szedjenek össze, hogy hazatérve Magyarországra kiszabadulhassanak a nyomorból, és független, birtokos paraszttá vagy kézművesmesterré válhassanak.⁵

Ebben a rövid tanulmányban arra vállalkozom, hogy az elvándorlásban leg súlyosabban érintett korszak (1880–1914) egri sajtóanyagai, illetve konkrétan az Eger című hetilap áttekintésével bemutassam, hogy milyen képet alkotott az egri újságolvasó az Amerikába vándorlásról, az emigrálók motivációjáról, az elvándorlás okairól, a megélhetés lehetőségeiről az Egyesült Államokban, és más hasonló kérdésekről. A sajtóban megjelenő képet indokolt esetben össze-

1 A tanulmány elkészítését az EFOP-3.6.1-16-2016-00001 „Kutatási kapacitások és szolgáltatások komplex fejlesztése az Eszterházy Károly Egyetemen” című pályázat támogatta. Az idézet helye: Eger, 1911. július 29. 6.

2 Eger, 1911. november 25. 4.

3 *Puskás Julianna*: Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban 1880–1940. Akadémiai, Bp. 1982.

4 *Gyáni Gábor – Kövér György*: Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig. Osiris, Bp. 2003. 65.

5 *Várdy Béla*: Magyarok az Újvilágban. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, Bp. 2000. 198.

vetem szakirodalmi ismeretekkel, statisztikai adatokkal, illetve forrásokkal, hogy megpróbáljam megállapítani, mennyire reális képet alkotott az egri sajtó a kivándorlók helyzetéről. A cél tehát nem a Heves megyéből történt kivándorlás teljes körű bemutatása – pusztán sajtóanyagok alapján ez nem is volna lehetséges. Mindössze néhány jellemző képet villantanék fel a korszak egyik meghatározó társadalmi problémájáról, a tömeges emigrációról, Eger egyik meghatározó újságjának tükrében. Eger sajtótörténetének áttekintését jelen helyzetben sem tematikai, sem pedig terjedelmi okokból nem tartom szükségesnek, helyette Barna Béla munkájára hívnám fel a figyelmet, aki több ízben is foglalkozott már a város újságainak történetével.⁶

Az elemzésben szereplő újság az Eger, amely heti-, illetve hetente kétszeri lapként jelent meg 1863 és 1914 között. Ez utóbbi évben – valószínűleg a háború kitörése miatt – leállították a kiadását. Sajnos egy jelentős, 17 éves időszak kimaradt a lap életéből, ugyanis 1893 és 1910 között szünetelt a megjelenése.⁷ A kivándorlás tárgyalása – az eseményeknek megfelelően – 1880 után válik évről évre egyre hangsúlyosabbá a lapban. Igaz, hogy helyenként megemlítik az 1880 előtti számokban is, de ezek annyira elenyészőek, hogy a vizsgálat során figyelmen kívül hagytam őket. Annál is inkább, mivel mind a magyar, mind pedig a nemzetközi historiográfiában az 1880-as év jelzi a XIX. század végi nagy migrációs hullám időszakának kezdetét, amit egyébként az amerikai történetírás a „harmadik bevándorlási hullámként” is ismer.⁸ 1914 pedig értelemszerűen azért lett a vizsgált időszak záró évszáma, mert ez volt az utolsó év, amikor az Eger hetilap megjelent, ráadásul a belügyminiszter le is állította az útlevelek kiadását a háború kitörése miatt.

A sajtótermékek tanulmányozásának alapvető módszere a Hungaricana adatbázisban található anyag áttekintése volt. Az Arcanum.hu által működtetett keresőbe az „amerika”, „amerikába”, valamint az „egyesült államok”, illetve a „kivándorlás” kifejezésekre való kereséssel szűrtem minden olyan lapszámot, amely tartalmazta ezeket a keresőszavakat. A tartalmazó cikkeket végigolvastam, és kigyűjtöttem azokat, amelyek a téma szempontjából relevánsak voltak. Nem tekintettem relevánsnak a hirdetéseket, az amerikai politikai eseményekkel (választások, pártpolitika, elnöki rendeletek) foglalkozó cikkeket, vagy például az olyan gazdasági témájú írásokat, amelyek a magyar búza amerikai búzával szembeni versenyképtelensége fölött keseregtek. A kigyűjtött cikkeket ezután téma alapján rendszereztem, ennek eredményét táblázatokban közlöm. A gyűjtés és rendszerezés után a cikkek szövegét elemeztem, és a bennük megfogalmazott állításokat helyenként szakirodalom és források használatával próbáltam ellenőrizni.

6 Például *Barna Béla*: Eger város rövid sajtótörténete. In: Poszt II/1. 2001. tavasz. 37–45.

7 https://library.hungaricana.hu/hu/collection/helyi_lapok_hevesmegye_eger_hetilap/ (2017. 12. 05.)

8 Bankston, Carl L. III (ed.): *Encyclopedia of American Immigration*. Salem Press, Pasadena, CA, USA. 2010. „Immigration waves” szócikk, 558.

Heves vármegye kivándorlásának történetét rendkívül részletgazdagon, nagyon körültekintő forrásfeldolgozás alapján Horváth László írta meg. Számos írásában foglalkozott a témával, melyekben nem csak a megye átfogó kivándorlási képét vázolta fel, hanem bizonyos településeknek (pl. Bodony, Detk, Gyöngyös, Hatvan vagy Kál) külön tanulmányt is szentelt. Horváth a Heves megyei sajtóval is foglalkozott, kutatásában azonban nagyobb hangsúlyt kaptak gyöngyösi és hatvani lapok, mint az egriek. A megye kivándorlásának részletes történetét – terjedelmi megfontolásokból – szintén nem kívánom itt ismertetni, helyenként inkább Horváth László munkáira hivatkozom majd.

Eger, illetve Heves vármegye nem tartozott a kivándorlásban kiemelten érintett térségek közé, hiszen a főbb „küldő” vármegyék Felső-Magyarországon (Szepes, Sáros, Zemplén, Ung, Abaúj-Torna stb.), illetve Dél-Erdélyben (Kis- és Nagy-Küküllő, Szeben, Alsó-Fehér) voltak.⁹ Tanulmányomban ennek megfelelően nem is feltétlenül az Egert vagy a megyét érintő cikkeket vizsgáltam, hanem „a nagy nemzeti vérvesztés”-t¹⁰ tárgyaló, arról tájékoztató, vagy arról véleményt formáló írások tartalmát próbáltam elemezni.

Az 1880 és 1914 között eltelt 34 évből – az Eger megjelenésének kimaradása miatt – valójában csak 19 évnyi anyagot ölelt fel a kutatás. Ezalatt az idő alatt összesen 1151 lapszámot adott ki az Eger, 1893-ig hetilapként, 1910 és 1914 között pedig heti kétszeri, szerdai és szombati megjelenéssel. Ebből 178 olyat találtam, amely tartalmazott az Amerikába való kivándorlás témájával kapcsolatos cikket vagy híradást. Ez a kiadott lapszámok 15,46%-a. A következő táblázatban ezeket összegzem. A vizsgálatban részt vevő évfolyamok összes megjelent lapszámát ábrázoltam az első sorban, éves bontásban. Alatta láthatók az adott évfolyamban megjelent olyan lapszámok, amelyek tartalmazzak az Amerikába való kivándorlással kapcsolatos cikkeket.

Év	1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1910	1911	1912	1913	1914
Összes	53	52	52	52	52	53	52	52	52	53	52	52	52	39	53	104	104	105	67
Találat	5	3	9	4	2	2	4	4	3	2	7	4	1	3	11	29	31	37	17

1. táblázat: A vizsgált időszak összes, illetve kivándorlással kapcsolatos cikket tartalmazó lapszámjai

Az 1880-tól 1893-ig tartó időszakban elenyészőnek mondhatók azok a lapszámok, amelyek a kivándorlás témájával foglalkoztak. Ennek oka az lehetett, hogy Heves vármegye viszonylag kevésbé volt érintett az emigrációban.¹¹ Erre utal az is, hogy egészen 1893-ig nem található olyan cikk a lapban, ami konkrétan Heves vármegyéből történő kivándorlási esettel foglalkozott volna. Az újság 1910-es újraindulása után megugranak a számok, igaz, ekkor a heti egy megjelenés is heti kettőre növekedett. 1910-ben 11, 1911-ben 29, 1912-ben 31,

9 Puskás J. i. m. 99.

10 Eger 1914. április 25. 2.

11 Puskás J. i. m. 99.

1913-ban 37 lapszámban foglalkoztak a témával, ami látványosan növekedő tendencia, 1914-ben viszont hirtelen esés tapasztalható. Ennek az az oka, hogy az 1914. augusztus 19-i lapszámmal megszakadt az Eger kiadása, ezután ebben a formában nem jelent meg többé. Az 1910-es adat is csalóka, hiszen a táblázatból is látszik, hogy míg az utána következő években 104–105 (azaz heti 2) szám jelent meg, 1910-ben csak 53, mivel csak az év júliusától kezdték el a kiadását.¹²

Az Amerikába történő kivándorlással foglalkozó cikkek sokféleképpen érintették a témát. Gyakran csak adatokat, híreket közöltek, sok esetben az elvándorlás hazai hatásait ismertették, máskor pedig a kivándoroltak sorsával foglalkoztak. Számos alkalommal a kivándorlás kezelésére tett intézkedésekről, gyakrabban pedig inkább azok hiányáról cikkeztek. Az elemzett cikkeket három nagy csoportra osztva ismertetem: a kivándorlók száma, a kivándorlás okai, illetve a kivándorlás megfékezése. A tanulmány végén még néhány érdekesebb, említésre érdemes írásról is szólok, amelyek nem illeszkedtek a három fő kategóriába.

A kivándorlók számáról

Az újság 1910-től kezdve többé-kevésbé havi rendszerességgel jelentést adott a kivándorlás állásáról Heves megyében. Gyakori, a kivándorlással kapcsolatos cikk témája az újságban az adott hónapra, vagy esetleg évre vonatkozó útlevél-igénylések számadatos közlése. A vizsgált időszakban összesen 42 ilyen cikket találtam. Ezek Majzik Viktor (1866–1945, 1901-től Heves vármegye alispánja)¹³ jelentései, illetve a megyegyűlések jegyzőkönyvei alapján készültek, tehát az adatok pontosságát a MNL Heves Megyei Levéltárban lehet ellenőrizni. Ezt a munkát már szintén elvégezte Horváth László, ebben az esetben én továbbra is arra vagyok kíváncsi, milyen kép alakult ki a sajtó alapján a kivándorlásról. Az adatokat összegyűjtöttem a lapokból, és MS Excel táblázatba rendeztem. Az Eger 1910-es újraindulásától 1914-es ismételt megszűnéséig összesen 42 hónapról közöltek kivándorlási adatokat. Az adatok közlése általában a következő formátumban történt: „A kivándorlás. X hó folyamán Y-an, illetve a hozzájuk tartozó családtagokkal együtt Z-en kértek és W-en kaptak útlevelet kivándorlásra.” Tehát szerencsés esetben három adatot kaptunk: az útlevelet kérelmezők számát, a kivándorolni szándékozók teljes létszámát és a ténylegesen kiadott útlevelek számát. A 42 hónapból, amelyekről vannak adatok, mindössze 29 esetében rendelkezünk mindhárom számmal. Négy esetben csak az

12 https://library.hungaricana.hu/hu/collection/helyi_lapok_hevesmegye_eger_hetilap/ (2017. 12. 05.)

13 *Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai. Heves vármegye.* <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Borovszky-borovszky-samu-magyarorszag-varmegyei-es-varosai-1/heves-varmegye-AFC1/irodalom-tudomany-es-muveszet-irta-torday-anyos-a-sajtot-es-szineszetet-ismerteto-reszt-irta-breznay-imre-B82B/egri-bor-B859/majzik-viktor-BA1D/>. (2017. 12. 05.)

összes kérelmező és a tényleges útlevélszám van meg, a maradék 9 hónap esetében csak a kiadott útlevelek számát ismerhetjük meg. A kigyűjtött adatok alapján készült táblázatból több tendencia is kiolvasható.

1910	jan	feb	már	ápr	máj	jún	júl	aug	szept	okt	nov	dec
Utl_ker	-	-	-	-	-	51	N/A	N/A	N/A	N/A	46	42
Utl_kap	-	-	-	-	-	40	N/A	46	69	54	38	25
1911	jan	feb	már	ápr	máj	jún	júl	aug	szept	okt	nov	dec
Utl_ker	45	48	35	23	32	14	N/A	N/A	N/A	N/A	52	76
Utl_kap	23	20	23	16	N/A	10	N/A	N/A	N/A	N/A	35	49
1912	jan	feb	már	ápr	máj	jún	júl	aug	szept	okt	nov	dec
Utl_ker	96	N/A	155	108	82	45	N/A	81	189	270	196	N/A
Utl_kap	63	76	101	77	53	28	N/A	65	112	153	131	67
1913	jan	feb	már	ápr	máj	jún	júl	aug	szept	okt	nov	dec
Utl_ker	59	43	N/A	N/A	59	67	39	61	61	109	N/A	323
Utl_kap	23	28	N/A	N/A	31	16	29	23	30	49	63	165
1914	jan	feb	már	ápr	máj	jún	júl	aug	szept	okt	nov	dec
Utl_ker	481	310	368	238	140	71	56	-	-	-	-	-
Utl_kap	213	252	303	188	77	55	30	-	-	-	-	-

2. táblázat: A Heves vármegyében kivándorlás céljából útlevelet kérők és kapók száma havi bontásban

A táblázatban szereplő adatok teljes mértékben az Eger alapján készültek, így hiányoznak belőle bizonyos hónapok adatai, az ilyen hiányosságokat a N/A-jelzéssel jelöltem. Az Eger kiadása 1910 júliusában indult újra, így leghamarabb júniusra vonatkozó adatokkal találkozunk. Ezért a korábbi hónapokat kihúzással kellett jelölnöm. Ugyanez vonatkozik az 1914 augusztusát követő időszakra, mivel ekkortól sem jelent meg több lapszám. A táblázatban az útlevelet igénylők számát a családtagokkal együtt közlöm, nemcsak az egyszerűség kedvéért, hanem azért is, mert így a ténylegesen kivándorolni szándékozók száma is megfigyelhető. Ráadásul a kiadott útlevelek száma szintén tartalmazza a családtagokat is. Olyan esetekben, ahol a kérelmezők létszáma csak a családtagok nélkül ismert (pl. 1911 februárja), kurziváltam a számot. Ilyen egyébként mindössze hat esetben fordult elő.

A táblázatban az egyik jól megfigyelhető jelenség a növekedés. Általánosságban elmondható, hogy – kisebb-nagyobb kihagyásokkal – egyre többen kértek és kaptak is útlevelet a kivándorlásra a vizsgált időszakban. Ugyanakkor szembeűnő, hogy az 1912 végén megugrott számok (szeptemberben 189, októberben 270, novemberben pedig 196 útleveligénylő) után 1913-ban ismét a mélybe zuhant a kivándorolni szándékozók száma. Ez a csökkenés 1913 végéig tartott. Októberben újra átlépte a százat, novemberről nincs

adat (bár 63 útlevelet kiadtak), decemberben viszont az addigi legtöbb, 323 fő igényelt útlevelet, amelyből 165 fő meg is kapta. Ezt 1914 januárjában újabb rekordszámú, 481 kérvény követte, ami egészen májusig nem is csökkent 200 alá. Az 1913-as (illetve még az 1912 közepi) hullámvölgy reménykedésre adott okot. Úgy tűnt, a kivándorlási kedv alábbhagyóban volt, aminek a lap többször hangot is adott. „A megcsappant kivándorlási kedvnél nem jelentéktelenebb az a tünet, hogy a már kivándorolt véreink egyre tömegesebben térnek vissza az »ujház«-ból, elhagyott, régi fészükbe.”¹⁴ Ebben a cikkben még derűsen látják a kivándorlás helyzetét 1912 szeptemberében, ami a táblázatra tekintve jogosnak is tűnik. A későbbi hónapok adatai viszont mindezt megcáfolták. Országos szinten egyébként ebben a pár éves időszakban, pontosabban az 1910 és 1913 közötti négy teljes évben a hivatalos magyar statisztikai adatok szerint összesen 315 498-an vándoroltak a tengerentúlra.¹⁵ Ennek az évenkénti megoszlása a következő volt:

Év	Európai kikötők adatai	USA bevándorlási stat.	Hivatalos magyar stat.
1910	119 901	122 944	85 248
1911	73 654	76 928	53 502
1912	120 516	93 028	92 664
1913	119 159	117 580	84 084
Összes:	433 230	410 480	315 498

3. táblázat: A kivándorlás országos statisztikái 1910–1913 között¹⁶

A táblázatban három különböző forrás alapján látható a kivándorlók száma. Ezek közül mind az európai kikötők, mind pedig az amerikai bevándorlási statisztikák szerint több osztrák-magyar területről származó ember hajózott az Egyesült Államokba. Puskás Julianna arra a következtetésre jutott, hogy a magyar adatfelvétel hiányossága okozhatta ezt az eltérést.¹⁷ Bármelyik oszlopot is vesszük alapul, látható, hogy Heves vármegye lakossága nem nagy arányban vette ki a részét a kivándorlásból. A vármegyei adatok gyűjtése és közlése egyébként nem volt általános, és még kevésbé rendszerezett, így szerencsésnek mondható, hogy az alispáni jelentések egyáltalán tartalmazznak erre vonatkozó adatokat.¹⁸

1914 januárjában már így számolnak be az előző év végén megnőtt kivándorlásról: „a kivándorlási kedv a múlt év utolsó hónapjában alaposan megnövekedett, ami főként annak tulajdonítható, hogy a kivándorlást akadályozó

14 Eger, 1912. szeptember 28.

15 Puskás J. i. m. 65.

16 Uo. 443–446.

17 Uo. 63.

18 Horváth László: A XX. századi Heves megyei kivándorlás alapvetése 1910-ig. *Agria* 37. (Az Egri Múzeum Évkönyve –Annales Musei Agriensis) 2001. 329.

katonai tilalom, a balkáni béke helyreállításával, megszűnt és bizony a kereseti viszonyok nagyon, de nagyon megnehezültek”.¹⁹ A cikk itt a második Balkán-háborúra utal, amelyet az 1913. augusztus 10-én aláírt bukaresti egyezmény zárt le.

Tehát a kivándorlás csökkenésének oka a háború, a katonai tilalom és a háború miatti bizonytalanság lehetett, hiszen amint a konfliktus lezárult, ismét özönlenni kezdtek az emberek Amerika felé. A lap következő száma is arról számol be, hogy Majzik Viktor alispán „arra vezeti vissza ezt a hihetetlenül és váratlanul megnövekedett kivándorlási kedvet, hogy ez aligha egyéb, mint visszahatása és következménye annak a tilalomnak, mely a múlt évben, az ország határa mellett dúló balkáni háború miatt megnehezítette, sőt egyenesen meggátolta az ország területéről való kivándorlást”. Ezután az újság levonja a konzekvenciát: „akik tehát nem mehettek tavaly, mennek most”.²⁰

A kivándorlás okairól

A vizsgálat alá vont 19 évfolyam során számos cikkben foglalkoztak a kivándorlás lehetséges okainak kérdésével. A továbbiakban megpróbálom idézetekkel alátámasztva felvázolni, hogy milyen kiváltó okokat neveztek meg, illetve mit tartottak leginkább a kivándorlás előidézőjének. A cikkekben szereplő kiváltó okokat két nagyobb csoportra oszthatjuk: gazdasági és szellemi okokra. Az Eger hasábjain megnevezett gazdasági okokként általában a megélhetéssel kapcsolatos nehézségek, a vagyongyűjtés, az amerikai dollár erős mivolta jelentek meg, társadalmi okként pedig leginkább az általános erkölcsi romlás. De lássuk ezeket az okfejtéseket konkrét példákon keresztül.

1880 májusában, amikor a tömeges emigráció még csak néhány vármegyét érintett igazán, még azt olvashatjuk, hogy Tisza Kálmán miniszterelnök „ezeket a kivándorlási ügynökök üzelmeinek tulajdonítja”.²¹ A kivándorlás leginkább a felső-magyarországi vármegyékben volt súlyos jelenség. Sáros, Zemplén és Ung megyék már a vizsgált időszak elején, 1880-ban is országosan ismertek voltak arról, hogy nagy számban vándorolt el belőlük a szegénység és az éhezés miatt a magyar és szlovák nemzetiségű lakosság.²² Az Eger című hetilap 1880. június 3-i lapszámában szomorú hangvételő vezércikk foglalkozik ezzel a problémával. A cikk állítása szerint az említett három vármegyében, sőt már a szomszédos megyékben is „lelketlen ügynökök” győzködik a lakosságot „arany hegyeket” ígérve, hogy vásároljanak tőlük hajójegyeket az Egyesült Államokba. A „könnyen rászedhető nép” pedig, mivel úgy érzi, nincs mit veszítenie, útra kel. Ahogy a cikkíró fogalmaz, „mert ama boldog országban, melyről nem rég

19 Eger, 1914. január 14. 3.

20 Eger, 1914. január 17. 2.

21 Eger, 1880. május 20. 163.

22 *Puskás J.* i. m. 98.

azt mondták, hogy kívül nincs élet, ma már éhezniök kell!” Rávilágít arra, hogy ezzel mennyi munkaerőt veszít az ország, és felháborodva ír arról, hogy ezeken a vidékeken éhezik a lakosság, míg Budapesten „folynak az ünnepi lakomák”. A kormányzattal szemben igen kritikus, szemére hányja, hogy míg korábban milliókból tartott el bosnyák menekülteket, és Bosznia okkupációját sem tartotta drágának, saját éhező polgárait nem segíti. Keserűen állapította meg: „a költöző madarakat vissza hozta a honvágy az édes hazába, ennek polgárait meg az inség hajtja ki idegen, előttök ismeretlen földre”.²³ Bő két évvel később, 1882 szeptemberében már arról számol be a lap, hogy a „felvidéki megyék” lakosságának Amerikába történő elvándorlása igen komoly károkat okoz a mezőgazdaságnak, hiszen a munkaerő hiánya miatt a betakarítások nem tudnak a szükséges mértékben végbemenni. A hír szerint az Országos Gazdasági Egyesület felterjesztést intézett a miniszterelnökhöz, amelyben javasolta, hogy kedvezményeket tegyenek a földműves lakosság számára (talajjavítás, adókedvezmények), illetve lépjenek fel erélyesen az „uzsora és bujtogató kivándorlási ügynökök” ellen.²⁴

Ezek az úgynevezett „lelketlen” kivándorlási ügynökök rendszeresen a kormányzat látószögébe kerültek. Az ilyesfajta ügynöki tevékenységet az 1881. évi 38. törvénycikk szabályozta. Ez a törvény kimondta, hogy kivándorlási ügynöki tevékenységet kizárólag belügyminiszteri engedéllyel rendelkező, büntetlen előéletű, felnőttkorú, csőd eljárás alatt nem álló, „véderő-kötelezettségnek” eleget tett magyar állampolgárok végezhetnek.²⁵ Az engedély megszerzésének követelményei igen szigorúak voltak, évente meg kellett újítani, és az ügynököknek pontos könyvvezetési és azonnali bejelentési kötelezettsége is volt minden egyes ügyfelével kapcsolatban. Az újságcikkek tanúsága szerint azonban sokan nem tartották be ezeket a szabályokat. Egy 1913. októberi cikkben például a „palócok rossz szelleme” névvel illetik Boros Lajos kivándorlási ügynököt, aki sokakat – többek között a Heves megyei Pétervásáráról – segítette át az óceánon Amerikába. Pontosabban, ahogy az újság fogalmaz, „csábította a jámbor palóc népet Amerika kőszénbányáiba”. Valószínűleg nem törvényesen végezte a munkáját, mivel a beszámoló szerint a pozsonyi rendőrség letartóztatta.²⁶ A szerkesztőség tehát semmiképpen nem volt jó véleménnyel a kivándorlási ügynökökről, amit nem csak az olyan kifejezések használata mutat, mint például a már említett „rossz szellem” vagy „lelketlen izgató”. Az is jól mutatja mindezt, hogy egy szintén 1913-as lapszemlében milyen lesújtóan írnak egy meg nem nevezett demokrata újságról, ami védelmébe vette az ügynököket. A kritizált demokrata újság így érvelt a kivándorlási ügynökök mellett: „lelketlen izgató-e az, aki az éhen nyomorgónak megfogja a kezét és azt mondja neki: gyere, elvezetlek oda, ahol szabadon és önmagadnak dolgozhatsz, és ahol megtalálod azt

23 Eger, 1880. június 3. 177.

24 Eger, 1882. szeptember 21. 370.

25 <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5995> (2017. 12. 05.)

26 Eger, 1913. október 18. 4.

az anyagi nyugalmat, amely a lelked békéjét is megadja?” Az Eger lapszemlézője szerint a demokrata újság „rátámad a társadalomra” ezzel az írással. Szintén idézi a szerző azokat a sorokat, amelyekkel a demokrata lap bizonyítani kívánja, hogy a kivándorlási ügynökök tevékenysége valóban sikeres: „...Amerikából évenként vagy százmillió dollár árad át ide, annak jele képen, hogy a lelketlen izgatók mégis értékesebben váltották be ígéreteiket”. Az Eger konklúziója szerint ez a demokrata lap leginkább Aiszóposz (Aesopus) oroszlánbőr meséjére hasonlít: ahogy az oroszlánbőr alatt sem oroszlan lapult, itt sem valódi demokratákról van szó, mert az idézett cikkből nem a demokrácia, „hanem a katolicizmus legnagyobb ellensége, a szabadkőművesség hallatja a szavát.”²⁷ Annyi tehát ezek alapján biztonsággal kijelenthető, hogy a kivándorlási ügynökök nem tartoztak az Eger szerkesztőségének legkedveltebb figurái közé. Ugyanakkor, ahogy Horváth László kutatásából tudjuk, voltak megyei sajtóanyagok, amelyek egyenesen „üres frázispuffogatóknak” nevezték a kivándorlási ügynökökkel riogatókat, akik „lelketlen izgatásról makognak”, pedig a valós probléma a „kizsákmányolás, másrészt meg az ostoba kormányzati rendszer”.²⁸

Az Eger című lapra is igaz, hogy bár sokszor a kivándorlási ügynökök „csábítgatásait” hibáztatják, mégis alapvetően gazdasági okokkal magyarázzák a nagyarányú elvándorlást. Alapvetően igaz, hogy „a hazaküldött pénz volt a leghatékonyabb kivándorlási ügynök”, tehát elsősorban a bizonyíthatóan jobb kereseti lehetőségek vonzották a kivándorlókat.²⁹ 1888. május 22-én például ezt írja az Eger: „be kell látnunk, hogy Amerika az új, a gazdasági-társadalom alapján szervezett államnak oly kecsegtető látványát nyújtja a népeknek, mely a nemzeti-államot megfakult aranyozásával, elviselhetetlen katona-terheivel s végtelen nyomorával sikeresen lejáratja és megúnatja”.³⁰ Ezzel egybecseng a már idézett 1911. november 25-i írás, amelyben a magas adókat teszi felelőssé a szerző: „aki pedig itthon marad [...] hordozza vállain a nagy adó terhét, elveszi gyermekeinek szájától a mindennapi kenyeret, hogy – adóba fizesse be”.³¹

Gyakori visszatérő elem a pórul járt kivándorlókon való gúnyolódás. Ilyenkor rendszerint motiváló erőként a kapzsiságot nevezik meg. Ilyen például az „Amerikába magyar!” című, 1893 augusztusában megjelent cikk is, amelyben Rum István és Varga Mihály kerecsendi parasztok történetét ismertetik. A cikk szerint „sok mindenfélét hallottak az amerikai kivándorlásról, s arról, hogy ott lapáttal lehet az aranyat zsákra szedni”. Rum és Varga útnak is indultak, de Londonban elfogyott a pénzüik és a magyar követségtől kellett kölcsönkérniük, hogy hazautazhassanak. A lap gúnyosan, kárörvendően ír róluk, amit az olyan kifejezések mutatnak, mint például az „országviláglátott hires utazók”, vagy a

27 Eger, 1913. április 9. 1.

28 Gyöngyösi Újság, 1907. március 17. 4. Idézi: Horváth i. m. 328.

29 Szántó Miklós: Magyarok Amerikában. Gondolat, Bp. 1984. 45.

30 Eger, 1888. május 22. 162.

31 Eger, 1912. november 25. 4.

„vitéz vállalkozók”.³² Ehhez hasonló hangvételű egy 1912. augusztusi cikk, amely ugyan nem konkrét esetről ír, de ugyanilyen becsmérlően fogalmaz a „dolgos munkásnépről”, akik elhagyják apáiktól örökölt földjüket, hogy Amerikába menjenek boldogulni. Csakhogy „arra nem gondol a vagyonkáját elkótya-vetyélő és Amerikába törekedő gazda, hogy azzal a munkával, melyet Amerikában kívánnak tőle és azzal a gazdálkodással, amellyel ott szaporítják a föld jövedelmét, itthon is meg lehetne találni a boldogulást.”³³ A kivándorlók óriási tömege és a magyar vidék számos problémája viszont nem tűnnek igazolni ezt az állítást.³⁴

Társadalmi okként az is felmerül – legalábbis az erdélyi magyarok kapcsán –, hogy nem akarnak „eloláhosodni”. Az 1911-es cikk szerint Erdélyben a románok a Tisza irányába kívánják tolni a nyelvhatárukat és „ha egy faluba befészkelik magukat, 20–30 év alatt eloláhosítják”. A cikk szerzője úgy véli, hogy a magyar parasztok számára ez is egy az Amerikába vándorlásra készítető okok közül, mivel „a magyar parasztnak nincs kedvére, hogy neki a bocskorszagu oláh bíró parancsoljon, és vagy kimegy Amerikába, vagy maga is eloláhosodik”.³⁵ Ez azonban nem tűnik valószínűnek, tekintve hogy akár magyar többségű térségbe is költözhetnének, ha a románosodás lenne a legfőbb problémájuk, nem kellene Amerikába menni, ahol szintén identitásvesztés fenyegetheti őket. Sokkal valószínűbbnek tűnik itt is, hogy a megélhetési problémák vezettek a nagyszámú emigrációhoz.

Kivándorlást előidéző okként említik még a hazai közigazgatás problémáit. Egy 1912-es lapszámban megjelent cikk így fogalmaz: „A magyar közigazgatás rossz. Lassu, részrehajló, megbizhatatlan. A közigazgatási hatóságok tagjai udvariatlanok, sőt kíméletlenek. Zaklatásukkal elkeserítik a közigazgatási hatóság elé kényszerített ügyfeleket... A kivándorlásnak, a munkahiánynak, a munkásviszonyok rosszabbodásának tisztára a közigazgatási hatóságok az okai.” A cikk szerzője szerint tehát a közigazgatási hatóságok zaklatásai is elűzik a népet az országból. Még mélyebbre ás a hatóságok viselkedésének okait kutatva, és megállapítja, hogy azért viselkednek hatalmaskodó módon az emberekkel, „mert ez a hatóság többnyire ellenfélnek nézi a népet, melyet pofozni, botozni kell. A népet nem védi senki”.³⁶ A cikkírónak itt bizonyára igaza lehet, mivel számos példa bizonyítja, hogy valóban kivándorlásra sarkalló tényező volt a sok pozitív híradás, amely Amerikát már megjárt ismerősökön (vagy éppen kivándorlási ügynökökön) keresztül jutott el a magyar parasztokhoz. Ezekből értesülhettek arról, hogy az Egyesült Államokban jogegyenlőség várja a dolgozni vágyó bevándorlókat, a hatóságok pedig emberszámba veszik őket.

32 Eger, 1893. augusztus 29. 279.

33 Eger, 1912. augusztus 14.

34 *Gyáni – Kövér* i. m. 65–66.

35 Eger, 1911. július 8. 3.

36 Eger, 1912. szeptember 25. 2.

Emiatt tényleg sokaknál motivációt jelenthettek az itthon tapasztalt hivatali atrocitások.

Előfordulnak egészen extrém magyarázatok is az Amerikába vándorlás indoklására. Az egyik legérdekesebb ezek közül az 1914 januárjában, Széljegyzetek a kivándorlásról címmel megjelent cikkben leírt párbeszéd. A cikkíró egy kis mátrai faluban tett útjáról ír, melynek során találkozott a falu bírójával, akivel pipázás közben hosszasan elbeszélgetett. A falu kántora, egyben tanítója elhunyt, de a bíró fölöslegesnek tartotta új pályázat kiírását. Szerinte ugyanis ez belekerülne öt-hat koronába, pedig „nincsen semmi foganatja”, úgysem akarna senki az „Isten háta mögé” tanítónak menni. Ezután teszi szokatlan megjegyzését a kivándorlással kapcsolatban: „A gyerekek szempontjából nem is baj, ha nem tanulnak írni-olvasni. A betű megrontja az embereket és kiviszi őket Amerikába. Aki tanult valamit, az siet kivándorolni...”. Ezzel az egészen abszurdnak tűnő kijelentéssel a cikk szerzője is egyetért: „Magyarországon bizony nem az önbizalmat, az őserőt, a nemzeti önérzetet erősíti a betű, hanem rombol, öl, pusztít, mint a lappangó epidémia”.³⁷ Ebből a példából tehát az látszik, hogy még maga az írni-olvasni tudás is megjelent a lapban mint a kivándorlásért felelőssé tehető jelenség. Ez a fajta kommunikáció igencsak károsnak tűnik, különösen akkor, ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy több mint 40 évvel a kötelező népiskolai oktatás 1868-as bevezetése után, 1910-ben még mindig 33% volt az analfabéták aránya Magyarországon.³⁸ Az iskolai oktatás hibáztatása egy olyan gazdasági-társadalmi problémáért, mint a kivándorlás, nem tűnik kedvezőnek a kormányzat és az országban dolgozó sok ezer tanító erőfeszítéseire nézve.

Hasonlóan eltér a szokásos magyarázatoktól az 1890 novemberében megjelent „Keressünk eszközt a tüzesetek csökkentésére” című cikk állítása is. A cikkben az országban dúló „rémséges tüzesetek” kapcsán merül fel, hogy a gondatlanság és az italozás vezet legtöbbször olyan tűzvészekhez, amelyek akár falvakat is képesek elpusztítani. Ezek megakadályozására hív fel az írás, mondván, „az ilyenek azután megszőkötető állapotok, s az Amerikába való kivándorlások hathatós elősegítői”.³⁹ Érdekes kutatás lehetne annak feltárása, hogy vajon ténylegesen mennyien hagyták el az országot azért, mert lakóhelyük tűz martaléka lett.

Összefoglalva tehát, az Eger című lap olvasói a kivándorlás okaiként találkozhattak a kivándorlási ügynökök tevékenységével, a magas adókkal, a kötelező katonai szolgálattal, az Egyesült Államok gazdasági alapú társadalom szerveződésével, a nehézkes magyar közigazgatással, illetve az amerikai boldogulás könnyűségéről szóló híresztelésekkel. Sőt, olyan cikkek is megjelentek, amelyek a magyarországi tüzeseteket, vagy akár az írni-olvasni tudást okolták az Amerikába vándorlás erősödése miatt. Mindezekkel együtt valójában tudhatjuk, hogy a kivándorlás fő okai két csoportra oszthatóak: az úgynevezett „push”

37 Eger, 1914. január 24. 3.

38 Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. Osiris, Bp. 2005. 42.

39 Eger, 1890. november 18. 363.

és „pull” faktorokra. A push faktorok az ipar modernizációjának nyomán alakultak ki. A modern gazdálkodás megjelenésével a mezőgazdasági népesség tömegeinek munkaereje felszabadult, ugyanakkor a túlnépesedés taszítani is kezdte őket kifelé. Budapest fővárossá válása és gyáriparának jelentős fellendülése részleges megoldást jelentett erre a problémára. A fővárosba és vonzáskörzetébe történő tömeges belső vándorlás eredményezte az olyan településeknek, mint például Vecsés, funkcióvesztését és lakófaluvá válását.⁴⁰ Viszont az egyetlen igazi nagyváros nem lehetett képes fölszívni az óriási felszabadult munkaerőt. Emiatt, szinte ezzel egy időben, kezdett felerősödni a – főleg Amerikába – irányuló kivándorlás is. A fő pull, azaz húzó tényezők közé a szakirodalom az „ipari mítoszt” és az ahhoz tartozó jelenségeket sorolja: magas munkabérek, a foglalkoztatottság mérete, a munkaalkalmak volumenéből adódó lehetőségek.⁴¹

Jó végszónak tűnnek ehhez a témához egy 1912-es cikk szavai, amely úgy foglalta össze Magyarország problémáinak – köztük a kivándorlásnak is – az okait, hogy „...hivhatjuk alkoholnak vagy kivándorlásnak, egykének vagy tuberkolózisnak, háborúnak vagy párbajnak, az igazi neve mégis csak egy marad: az elkorhadt világrend”.⁴²

A kivándorlás megfékezéséről

A kivándorlás megfékezése két alapvető módon jelenik meg az Eger hasábjain. Egyrészt a különböző, emigrációt akadályozó országos- és helyi szintű intézkedésekről szóló beszámolók formájában. Ezekből a vizsgált időszakban 23 darabot találtam. Másrészt maga a lap is próbálta kivenni részét a kivándorlás elleni harcból. Ennek módja az volt, hogy minél több szomorú vagy tragikus, elretentő cikket közöltek Amerikáról és a kivándorlásról. Sokszor még szó szerint meg is fogalmazták, hogy az ilyen hírekből láthatóan nem érdemes Amerikába kivándorolni, mert óriási veszélyek leselkednek ott a magyarokra. Ilyen cikkből összesen 19 db jelent meg 1880 és 1914 között.

Az újságot lapozgatva betekintést nyerhetünk az országos- és vármegyei szintű kivándorlás-szabályozásba. Érdekes, hogy már 1882-ben, amikor a kivándorlás még „gyerekcipőben járt” az 1900-as évekhez képest, alakult Bécsben egy vállalat, „melynek célja azokat, kik Amerikába szándékoznak kivándorolni, e szándékuktól eltéríteni s az illetőket Boszniában és Horvátországban megtelepíteni”. Igaz, ez nem elsősorban a magyar kivándorlók „eltérítésére” jött létre, amit az is mutat, hogy a telepítésnél Magyarország alacsony népsűrűségű terü-

40 Ezzel részletesebben már foglalkoztam egy korábbi tanulmányomban. *Rakita Eszter: Települések és típusaik. Vecsés község elhelyezése a szakirodalmi kategóriákban. Historia Nostra 2013/1. 82–96.*

41 *Puskás J.* i. m. 28–29.

42 Eger, 1912. június 1. 2.

letei is szóba kerültek. Valószínűtlen, hogy ezekre magyar kivándorlókat akartak volna letelepíteni.⁴³ Két hónappal e cikk után érkezett a hír, hogy az osztrák kormány úgy döntött „a magyar minisztérium megkeresésére, hogy kellő rendszabályokat fog életbeléptetni arra nézve, hogy a magyarországi kivándorlónak az osztrák határon átlépése kellő igazolás s különösen a teljesített katonai kötelezettség kimutatása nélkül, meg ne engedessék”.⁴⁴ Ezt követően viszont jó ideig nem hallunk a kivándorlás megfékezésére törekvő intézkedésekről, leszámítva azt a néhány alkalmat, amikor a lap parlamenti vitákról számol be. Ezekben a vitákban általában a belügyminiszterhez vagy magához a miniszterelnökhöz intéznek azzal kapcsolatos kérdéseket, hogy milyen lépéseket tervez a kormány az emigráció korlátozására. A válaszok persze rendszerint általánosságban fogalmaztak, vagy kitérőek voltak.

Meglepő módon egészen későn, 1913 decemberében látta elérkezettnek az időt a belügyminisztérium arra, hogy külön a kivándorlás megakadályozásával foglalkozó megyei szintű bizottságokat alakítson ki. A belügyminiszter leiratára hivatkozva a megyegyűlés létre is hozta a bizottságot, melynek „elnöke a főispán, helyettes elnöke az alispán, tagjai pedig a vármegye főjegyzője, a kivándorlási ügyek előadója, a vármegyei levéltáros, a két rendezett tanácsú város polgármestere, a hat közigazgatási járás főszolgabírája és minden járásból két-két megyebizottsági tag”.⁴⁵ Erről a bizottságról, illetve ennek tevékenységéről még további három cikkben számolt be a lap 1913 és 1914 folyamán. 1913 decemberében beszámolnak a bizottság tényleges megalakulásáról és céljáról, ami nem más, mint hogy „a hatóságokkal egyetértően minden lehető elkövessenek a nemzet nagy erő- és vérvesztésének, a kivándorlásnak csökkentésére”. Ebben a cikkben nevesítik is a tagokat.⁴⁶ A következő év áprilisában arról adnak hírt, hogy az extrém módon megnövekedett útlevéligenylés miatt az alispán összehívta a bizottságot április 16-ra.⁴⁷ Erről az ülésről számol be a lap április 25-i száma. Itt a bizottságot idézve ismét összegződnék a kivándorlás okai. Legfőbb indokként a tagok azt hozták fel, hogy „a dollárnak nagy az árszija, Amerikában tehát könnyebb a tőkeemegtakarítás; ellenben nálunk a divatos nagymértékű perlekedés; a kisebb parasztgazdaságokat sulyosan terhelő örökösödési adó és egyéb illetékek; a parasztházak nagy adóterhe; a nép iszákossága; a korcsmák nyitvatartása vásár- és ünnepnapokon; sőt a népoktatásnak kevésbé gyakorlatias iránya nagyban befolyásolják és elősegítik az általános elszegényedést”. A teendővel kapcsolatban pedig szintén egyetértettek abban, hogy „a kivándorlás mesterséges uton nem akadályozható meg, hanem ennek előidézőit kell valami uton-módon megszüntetni”.⁴⁸ A

43 Eger, 1882. november 9. 434.

44 Eger, 1883. január 4. 7.

45 Eger, 1913. december 17. 2.

46 Eger, 1913. december 31. 2.

47 Eger, 1914. április 8. 3.

48 Eger, 1914. április 25. 2.

„valamilyen úton-módon” kifejezésből arra következtethetünk, hogy konkrét terveket egyelőre nem vázoltak fel. A későbbiekéről viszont nem kapunk információt, mivel augusztusi megszűnéséig az Eger többé nem számolt be a bizottság tevékenységéről.

Amint azt említettem, természetes módon a kormányzat és a megye vezetősége mellett az Eger újság is megpróbált a maga eszközeivel mindent elkövetni a kivándorlás megállítására, vagy legalább lassítására. A szerkesztők szívükön viselték ezt a problémát, hiszen „hogya ne fájna hát a szive-lelke mindenkinek, elgondolva, hogy Amerika dollárja mint csábítja és viszi népünket évenként ezrével a vészes idegenbe”.⁴⁹ Az országos hírek mellett persze kiemelten kezelték a megyei kivándorlás ügyét, illetve az ellene tett erőfeszítésekről való tudósítást. Mindemellett igyekeztek minél több rossz hírt közölni Amerikából, valamint több esetben beszámoltak a kivándorlással rosszul járt magyarok eseteiről is. Pozitív példákat, „sikertörténeteket” az átvizsgált sajtóanyagban nem találtam. Sokkal inkább jellemzőek az olyan történetek, mint például Szilvási Mátyásé. Ő sok magyar honfitársához hasonlóan az Ohio állambeli Lorain városában kezdett dolgozni. A lap szerint egy egri papnak küldött levelében keseregte el helyzetét: „...igen rossz munkám van; életveszélyes. A fizetés igen csekély, csak 1 dollár és 25 cent; a koszt meg igen drága. Egy hónapban keresek 25 dollárt. Igen csekély fizetések vannak; Amerikában igen rosszul megyen a munka. Már én is megbántam, hogy kijöttem, mert itten igen komisz munkák vannak, azért a csekély fizetésért...” (a kiemelés az eredetiben – R. E.).⁵⁰ Az Eger egyértelműen elrettentő példaként próbálja felhasználni ennek a – valószínűleg tényleg szerencsétlenül járt – személynek a történetét. Erre világít rá az az érvelés, hogy 1,25 dollár, ami 6 korona és 25 fillért ért akkor, bár nagy összeg, de „ilyentájt” (azaz 1912 tavaszán) Magyarországon is elérhető az 5–6 koronás napszám, és még a munka sem életveszélyes. Az okfejtést azzal a megállapítással zárják, hogy „...valaki tetemesen nagyobb munkával keressen többet csak azért, hogy többet kelljen kiadnia elsőrendű szükségleteinek fedezésére, – azért igazán nem érdemes kimenni Amerikába, mert igen könnyen megbánhatja az ember, amint hogy Szilvási Mátyás is megbánta”.⁵¹ Erre rímel az a kb. két hónappal későbbi cikk is, amelynek szerzője így fogalmaz: „...magasak a napszámok, szóval aki dolgozni akar, talál munkát Magyarországon is; aki meg akar élni, nem kell okvetlenül Amerikába mennie”.⁵² Szintén az 1912. május 11-i lapszámában egy amerikai bányarobbanásról is beszámolnak, amit így vezetnek be: „Halál az idegenben. Az amerikai kőszénbányákban egyre-másra pusztulnak a magyar kivándorlók”.⁵³

49 Eger, 1911. július 29. 6.

50 Eger, 1912. május 11. 3.

51 Uo.

52 Eger, 1912. július 20.

53 Uo. 4.

A magyarokról szóló rémtörténetekkel, amerikai katasztrófákkal való riogtatás rendszeresen visszaköszönt a korszak sajtótermékeiben, tehát nem egri jelenség volt, de ez talán egy másik tanulmány témája lehetne.

Egyéb érdekességek

Említésre méltó még egy 1912-es eset, amelyben Szabados László sarudi községi jegyző ellen kivándorlásra csábítás és útlevelekkel való „csalárd” visszaélés miatt indult bünygyi eljárás. Ugyanebben a lapszámban az előző hó megyei kivándorlási statisztikáját is közlik (270 útlevélkérő és 153 kiadott útlevél). Majd megjegyzik, hogy „szomorú szám, de nem csoda, hiszen akad a szinmagyarság között olyan községi jegyző is, aki ahelyett, hogy a nép boldogulása és szociális érdekeinek előbbreviteléért szállana sikra, még csalárd uton is előmozdítja a – kivándorlást”.⁵⁴ Ezáltal a sarudi jegyző kihágásait is felvonultatják, mint kivándorlást előidéző tényezőt. Az ügy végkifejletével kapcsolatban egyébként a következő év júliusában adta hírül a lap, hogy Szabadost az egri királyi törvényszék másfél év börtönre és 5 évi hivatalvesztésre ítélte közokirat-hamisítás és sikkasztás miatt.⁵⁵

Sokszor kerül szóba Amerika, illetve a kivándorlás egyéb bűnesetek (általában csalás, sikkasztás) kapcsán is. Ilyenkor a tettes az Egyesült Államokba menekült, vagy – legalábbis, ha eltűnik a hatóságok elől – automatikusan azt feltételezik róla, hogy Amerikába szökött. Voltak viszont olyan esetek, amikor konkrét információk álltak rendelkezésre a szökött bűnelkövetőkről. Érdekes közülük Éliássy Ferenc esete. Az 1912. július 20-i számban közölt „A végtelen pör” című cikkben számolnak be az Egri Kereskedelmi és Iparhitelintézet sikkasztásos peréről. A lap kiigazítja az ügyről megjelent „közleményeket”, amelyek szerint 10 évvel azelőtt a hitelintézet pénztárosa, Éliási János több mint 700 000 korona elsikkasztása után Amerikába szökött. Az Eger szerint ez több ponton hibás, mivel „az eset nem tíz, hanem tizenkét évvel azelőtt történt, nem is a pénztáros, hanem a főkönyvelő követte el a sikkasztást, akit nem Éliási Jánosnak, hanem Éliássy Ferencnek hívtak és nem Amerikába szökött, hanem 1900. év február 28-án főbelötte magát és meghalt”.⁵⁶ Tehát gyakorlatilag minden, ami az országos hírekben megjelent, téves volt. Hogy vajon egyszerű tévedésről volt-e szó, vagy az „Amerika a bűnözők menedéke” mítosz fenntartására kívánták felhasználni ezt az ügyet is, sajnos nem derül ki.

Említésre érdemes még a „bodonyi eset”. A Parádfüzdő melletti településen agyonverték a helyi törvénybíró fiát, Bazsó Pált. Az ifjabbik Bazsó Amerikában élt, látogatóba érkezett haza, majd hazaérkezése után „apjával és az öccsével, Jánossal, a viszontlátás örömeire elment a falu korcsmájába, ahol persze kívülök

54 Eger, 1912. november 13. 3.

55 Eger, 1913. július 5. 5.

56 Eger, 1912. július 20. 4.

még többen is mulattak”.A viszontlátás azonban valószínűleg nem mindenki számára volt teljesen örömteli. Az történt ugyanis, hogy „borozás közben, az amerikai élmények elbeszélése során összekülönbözött a társaság és szódásüvegekkel, bicskával, mivel, igyekeztek egymást kapacitálni”. Hogy vajon az amerikai élmények elbeszélésének mekkora szerepe volt az összetűzésben (nyereségvágy az ottani magas jövedelem miatt, esetleg irigység a magasabb életszínvonal okán, vagy netán Bazsó Pál viselkedése lehetett kihívó), azt – legalábbis a sajtóból – nem lehet tudni. Mindenesetre a verekedés halálos kimenetelű volt, mivel „a lámpát is leütötték és a sötétben valaki olyan szerencsétlenül találta megütni Bazsó Pált, hogy sérülésébe belehalt”.⁵⁷ Így személyében közvetve újabb „áldozatot szedett” az Amerikába vándorlás réme.

Zárszó

Az 1880-tól az első világháborúig tartó nagy elvándorlás sajtóanyagaira általánosságban jellemző, hogy az emigrációt az ország betegségeként mutatják be, illetve egy betegség olyan tüneteként, amelyet minden eszközzel mielőbb orvosolni kell. Ebből a sajtótermékek is igyekeznek kivenni részüket, többnyire azáltal, hogy minél rosszabb fényben tüntetik fel az „újhaza” viszonyait, és próbálnak minél több, magyarokkal megesett rémtörténetet közölni. Emellett – kormányközeli vagy ellenzéki mivoltuktól függően – dicsérik a hazai viszonyokat, vagy éppen kritizálják a kormányzatot azért, mert nem tesz meg mindent a kivándorlás megfékezéséért. Mindezekon kívül ezek az újságok rendszeresen hírt adnak a kivándorlás helyi, vagy országos állásáról, és általában sürgetik a mielőbbi megoldást. Az Eger című lap pontosan illeszkedik ebbe az országos trendbe, a felsoroltak közül minden jellemző cikktípus megtalálható az átvizsgált anyagban. Az Eger példáján keresztül szemléletes betekintést nyerhetünk abba, hogy a korszak újságolvasója milyen formában tájékozódhatott a tömeges emigráció és az ennek nyomán jelentkező munkaerőhiány problémájával a XX. század hajnalán.

⁵⁷ Eger, 1912. január 31. 4.